

Lesbrief

Lesbrief t.w.v. € 0,99

Hoe maak je een boek?

Auteur: Annemarie Bon

Illustrator: Marja Meijer

Uitgeverij Zwijsen

Serie: Estafette

Boeken komen niet uit de fabriek. Boeken worden geschreven door schrijvers. In dit boek lees je hoe boeken worden gemaakt. Je leest hoe een schrijver op het idee voor een verhaal komt. En wat er daarna met het verhaal gebeurt, voordat het een echt boek is. En wil je zelf schrijver worden, dan staan er ook tips voor je in dit boek. Van echte schrijvers en echte illustratoren. Zodat jij ook een schrijver of illustrator kan worden.

Doel van deze lesbrief:

Deze lesbrief heeft twee doelen: kinderen helpen met het schrijven van een verhaal én kinderen stimuleren om meer te gaan lezen.

Als je zelf probeert een verhaal te schrijven, doe je ontdekkingen. Bijvoorbeeld dat je als schrijver moet nadenken over hoe je hoofdpersoon heet en wat deze persoon voor eigenschappen heeft. Of dat je eerst op zoek moet naar informatie voordat je een boek over een bepaald onderwerp kunt gaan maken. Dit soort ontdekkingen laat kinderen met andere ogen kijken naar de verhalen die zij zelf lezen. Op deze manier wordt lezen van boeken voor kinderen leuker, terwijl zij creatief bezig zijn met het maken van eigen verhalen. Zo snijdt het mes aan twee kanten.

In deze lesbrief beschrijven we hoe u met uw groep zelf een boek of meerdere boeken kunt maken.

Organisatie:

U gaat kinderen, met behulp van deze lesbrief, begeleiden met het maken van een eigen boek. Dat kan door kinderen individueel een boek te laten schrijven of door uw groep samen één boek te laten maken. In beide gevallen sluit dit project aan op uw taalonderwijs. Kinderen zijn binnen dit project zinvol bezig met spelling, toepassen van interpunctie, creatief stellen, etcetera. U kunt kinderen de keuze laten om een eigen soort tekst te kiezen: een informatief boek, een sprookje, een spannend verhaal of u bepaalt vooraf wat voor soort boek er gemaakt gaat worden.

Stappenplan

Het proces van een boek schrijven is op te delen in een aantal fasen. Met het bijgaande stappenplan kunt u de kinderen doeltreffend begeleiden in het schrijven, illustreren, vormgeven en produceren van hun eigen boek. Verderop in deze lesbrief vindt u over elke stap meer informatie.

1. Werkgroepjes vormen
2. Het genre van het boek of de tekstsoort kiezen
3. Het onderwerp of thema bepalen
4. Een verhaalidee of een onderzoek doen
5. Een werkplan maken
6. Aan de slag!
7. Commentaar geven en krijgen en tekst verbeteren
8. Wel of geen illustraties (foto's) erbij
9. Lay-out maken en plannen productie

Stap 1

Vorm de werkgroepjes

Maak een keuze: alle kinderen van uw groep werken samen aan één boek, kinderen werken in kleine groepjes aan een boek of kinderen werken individueel aan een eigen boek. Naarmate er meer groepjes zijn of als kinderen individueel werken, zal er een groter beroep worden gedaan op uw begeleiding. Het kan daarom aan te raden zijn om eerst een project te doen met de gehele groep, waarbij elk kind een (deel)taak krijgt, en daarna elk kind een eigen boek te laten maken. Door gezamenlijk te starten, ervaren de kinderen de fasen van het maken van een boek, waarna zij dat met wat minder begeleiding ook zelf kunnen.

Stap 2

Kies het genre van het boek of de tekstsoort

Er zijn ontzettend veel genres en ook vele tekstsoorten. Laat de kinderen kiezen uit een beperkt aantal genres of tekstsoorten, om zo de keuze overzichtelijk te houden. U kent uw groep het best, dus kies uit onderstaande genres en tekstsoorten een beperkt aantal soorten die waarschijnlijk populair zijn bij uw kinderen en laat de kinderen vervolgens kiezen waar zij mee aan de slag gaan.

Tekstsoorten:

Informatieve teksten
Gedichten en versjes
Sprookjes
Dagboek
Fotoboek
Reisverslag
Strip
prentenboek
biografie
doorlopende verhalen

Genres:

Detective
Dierenverhaal
Fantasy
Griezelverhaal
Historisch verhaal
Humoristisch verhaal
Schoolverhaal
Science fiction
Sportverhaal

Stap 3

Bepaal het thema of het onderwerp van het boek

Het is belangrijk om van tevoren na te denken over het thema of het onderwerp. Alle verhalen gaan ergens over. Dat kan over vriendschap en verraad zijn, over samen spelen, over bang zijn en moed, over dapperheid en trouw.. Wat zijn de lievelingsboeken van de kinderen? Probeer aan de hand hiervan een thema te bepalen. Kinderen die een informatief boek willen gaan schrijven bepalen in deze fase over welk onderwerp zij willen gaan schrijven: over sport, een hobby, natuur, een belangrijke persoon, een stad.. Er zijn zoveel mogelijkheden dat het onderwerp bepalen ook zeker enige begeleiding vereist.

Stap 4

Verzin een verhaalidee of ga op zoek naar informatie over het onderwerp

Wie zomaar onmiddellijk aan de slag zou gaan, zonder voorbereiding, komt meestal niet met originele verhalen of invalshoeken voor de dag. Ruim met kinderen tijd in om ideeën te ontwikkelen en alle mogelijkheden die er zijn goed te verkennen.

Brainstormen

De techniek van het brainstormen kunt u toepassen bij het bepalen van de onderwerpen, maar ook tijdens het uitwerken van een concept. Het is leuk om kinderen te laten ervaren dat je met wat simpele trucs op veel nieuwe ideeën kan komen. Brainstormen verloopt in twee fasen: Fase 1: ideeën genereren, **stap (of fase?) 2**: keuzes maken.

Mogelijkheden om te brainstormen:

- Laat kinderen inspiratiemateriaal verzamelen: doosjes met voorwerpen, knipsels uit tijdschriften, ansichtkaarten, kleine krantenberichtjes, foto's, reclameslogans of plaatjes. Laat kinderen een voorwerp of een woord kiezen en laat ze vervolgens associëren. Laat kinderen om het kernwoord een cirkel trekken en van daaruit associëren ze naar een aantal nieuwe woorden. Kies daar één woord uit en laat van daaruit weer opnieuw associëren. Noteer alle leuke invallen op een groot vel. De gekste ideeën zijn welkom. In dit stadium mag niemand kritiek geven.
- Laat kinderen een kwartier op de speelplaats om zich heen kijken en alle opschrijven wat zij zien
- Laat kinderen 10 minuten lang in stilte luisteren naar wat zij horen. Alle geluiden worden opgeschreven
- Laat kinderen over hun gezin schrijven of over wat ze de vorige avond hebben gedaan
- Laat kinderen een kleur of een vorm kiezen. Laat ze een kwartier in de school (of buiten) rondlopen en alle noteren wat die kleur of vorm heeft
- Geef kinderen een onderwerp (natuur, verdriet, dieren, muziek..) en laat ze gedurende 10 minuten woorden opschrijven die zij bedenken bij dit onderwerp
- Laat kinderen opschrijven wat zij in hun zak hebben zitten
- Laat kinderen snuffelen op internet, in de bieb of in het documentatiecentrum als zij een informatief boek willen gaan maken
- Geef kinderen een kleurplaat (internet). Tijdens het kleuren van de plaat kunnen kinderen woorden en zinnen opschrijven die bij deze plaat zouden kunnen horen. (Deze manier van brainstormen is vooral geschikt voor jonge kinderen)

Stap 5

Een werkplan maken

5A. Verhalen schrijven

Voor ieder fictief verhaal moeten een aantal aspecten uitgewerkt worden. Hoe nauwkeuriger dat van tevoren bedacht is, hoe gemakkelijker het schrijfproces verloopt.

Personages

Wie is het hoofdpersonage? En wie is de tegenspeler? Hoe zien ze eruit? Zijn het kinderen, volwassenen of misschien dieren? Zijn ze arm of rijk? Hebben ze eigenaardige karaktereigenschappen? Bespreek met de leerlingen allerlei gemoedstoestanden, zoals blij, dankbaar, opgelucht, verdrietig, boos. Laat ze die ook uitbeelden en laat ze beschrijven wat de lichaamstaal is die bij die gemoedstoestand hoort. Laat de kinderen collages maken van hun hoofdpersoon met uitgeknipte plaatjes uit tijdschriften. Verzin met de kinderen zo veel mogelijk verschillende personages en maak gebruik van brainstormtechnieken. Het helpt als kinderen een model kiezen, dus stiekem een bekende in gedachten nemen. Al deze dingen helpen om de personages echt van vlees en bloed te maken.

Het probleem

In ieder verhaal komt een probleem voor. De hoofdpersoon wil bijvoorbeeld iets moeilijks bereiken (een wedstrijd winnen, een rol in een musical krijgen, sparen voor een gameboy, etc.). Of de hoofdpersoon komt in een moeilijke situatie (ouders die scheiden, gepest worden op school, ziekte, etc.). Zonder probleem is er geen spanning en gaat het verhaal nergens over. Verzin met de kinderen zo veel mogelijk verschillende problemen en maak gebruik van brainstormtechnieken.

Het verhaal en de oplossing

Wat maakt de hoofdpersoon mee? Welk avontuur? En waar speelt het verhaal zich af? In een ver land of dichtbij? In een sprookjesbos of op school? Verzin met de kinderen zo veel mogelijk verschillende verhalen en maak gebruik van brainstormtechnieken. Zorg dat ze als ze beginnen met schrijven de afloop al bedacht hebben.

Het begin

Het is het spannendste als een begin de lezer meteen midden in het verhaal brengt, zonder lange aanloop, zodat de lezer meteen weet om wat voor soort verhaal het gaat, wie de hoofdpersoon is, waar het zich afspeelt en waar alles om draait. Eventuele voorafgaande gebeurtenissen komen in de loop van het verhaal wel aan de orde, bijvoorbeeld door middel van herinneringen of gesprekken tussen mensen. U kunt met de leerlingen een leuk begin verzinnen, of u kunt bijvoorbeeld kiezen uit de volgende voorbeelden van openingszinnen:

- Het was een doodgewone dag, net als de andere 364 dagen van het jaar, toen Roel het ei vond.
- Aanvalluh!
- Juffrouw Patricia was de ergste juf die ooit bestaan heeft. Erger dan juffrouw Kachel en de Bulstronk.
- 'Mama!' Jeroen keek om zich heen in het grote waren huis. Net was mama nog bij hem. Nu was ze in de verste verte niet te zien. Jeroen was helemaal alleen in een grote vreemde stad.

Het einde

Vlak na de ontknoping of de oplossing van een probleem komt het einde. Een verhaal voor kinderen loopt meestal goed af. Het einde van een verhaal grijpt vaak terug naar het begin. Hoe voelt de hoofdpersoon zich nu? Laat de kinderen ook nadenken over wat er aan het einde gebeurt. Lees in de groep zo veel mogelijk eindscènes van boeken ter inspiratie. Laat de kinderen inzien dat sommige slotzinnen wel erg cliché zijn:

- En toen kwam er een olifant met een lange snuit en die blies het hele verhaaltje uit.
- En toen leefden ze nog lang en gelukkig.

Dialogen en scènes

Verhalen worden levendig wanneer gesprekken letterlijk weergegeven worden. Je noemt dat dialogen. Wat iemand zegt, wordt tussen aanhalingstekens geplaatst. Bij elke nieuwe spreker begin je op een nieuwe regel. Het is ook belangrijk om in scènes te schrijven. Dus niet vertellen wat er

allemaal gebeurd is en hoe alles in elkaar zit, maar zo schrijven dat het lijkt of je naar een toneelstuk kijkt. Het is dan spannender voor de lezer, want die moet zelf zijn conclusies trekken uit wat er gebeurt. Leer de kinderen zintuiglijk te schrijven. Hoe ruikt het? Wat proeft de hoofdpersoon? Welke geluiden zijn er? Wat is er te zien? Is het warm of koud?

5B Informatieve boeken

Er zijn ook veel kinderen die meer meer van non-fictieboeken (informatief) houden dan van fictie. Zij zullen het ook leuker vinden om aan zo'n boek te werken. Denk bij non-fictie aan boeken met interviews, reportages, recensies, puzzels, quizjes, moppen, recepten of knutsels en informatieve boeken over een specifiek onderwerp. De volgende aspecten moeten de kinderen uitwerken voor ze gaan schrijven.

Informatie zoeken

Het is belangrijk dat leerlingen zo veel mogelijk informatie verzamelen: uit boeken, van internet, maar vooral ook door zelf op onderzoek uit te gaan bij deskundigen. Middelen die hun ter beschikking staan zijn interviews, reportages, enquêtes, onderzoek en bijvoorbeeld museumbezoek. De leerlingen kopiëren het materiaal als achtergrondinformatie, maken aantekeningen of zoeken literatuur over hun onderwerp.

Informatie ordenen

De volgende stap is de selectie en ordening van het materiaal. Wat is wel interessant en wat niet? Laat de kinderen met markeerstiften en/of plakkertjes werken en laat ze een verzameldocument maken op de computer. Vervolgens maken de kinderen een woordveld rondom hun onderwerp. De eerste vakken om het onderwerp heen zijn deelonderwerpen of mogelijke hoofdstukken van het werkstuk. Ze kunnen alle deelonderwerpen ook op losse kaartjes schrijven. Laat ze daar eens mee spelen.

Kinderen kunnen dan bijvoorbeeld dit lijstje krijgen:

Boek over onweer

1. De god van de bliksem
2. Zo ontstaat onweer
3. Leuke weetjes, bijvoorbeeld: zo heet is een bliksemschicht
4. Beroemde blikseminslagen
5. Dit moet je wel doen met onweer en dat juist niet
6. Proefje met elektriciteit

Structuur bepalen

Een goede opbouw en structuur zijn erg belangrijk voor de overzichtelijkheid. Vooral bij non-fictieboeken is het handig om van tevoren de structuur en de lay-out te bepalen. Bij een boek over voertuigen kan bijvoorbeeld steeds een voertuig per pagina besproken worden; op de pagina ernaast komt vervolgens een illustratie of foto van dat voertuig. Er zijn bij non-fictie verschillende structuren mogelijk:

- De logische structuur: aan het begin wordt een stelling geponeerd. Die stelling wordt in het boek bewezen. Geschikt voor kinderen die een betoog willen schrijven voor bijvoorbeeld meer speelruimte buiten of tegen de bio-industrie.
- De chronologische structuur: hierbij vormt het tijdsverloop de rode draad. Geschikt voor een verslag van een wedstrijd, zoals het Junior Songfestival, het schooljaar van de eigen groep of een eigen belevenis op sportief of cultureel gebied.
- De journalistieke aanpak (wie, wat, waar, wanneer, waarom en hoe?): per hoofdstuk en informatief blok komt steeds de belangrijkste informatie bovenaan. De meeste informatieve boeken hebben deze opbouw.
- De associatieve structuur: zappend, met veel kleine blokjes informatie, zoals op internet en in tijdschriften. Ook deze structuur is mogelijk bij informatieve boeken, die een wat lossere samenhang hebben, zoals kinderencyclopedieën, gedichtenbundels, kookboeken, fotoboeken of doeboeken.

Stap 6

Aan de slag

Schrijven

Het schrijven zelf neemt meestal zo'n 40% van de totale werktijd in beslag. Kinderen die met een verhaal bezig zijn, werken hun personages en hun motieven uit, bedenken passende scènes en schrijven aan de opbouw en het verloop van de plot. Vertel de kinderen dat hun tekst niet in één keer goed hoeft te zijn. Laat ze per hoofdstuk of scène lekker spontaan een eind weg schrijven. Laat ze zich voorstellen dat ze iets aan een vriend of vriendin vertellen. Laat ze er ook voor zorgen dat elk hoofdstuk ongeveer even lang wordt.

Geef de kinderen enkele schrijftips mee, zoals:

- Let op de tijden van werkwoorden; gebruik niet de ene keer 'kwam' en de andere keer 'komt'.
- Gebruik niet te veel dezelfde woorden, maar probeer te zoeken naar verschillende woorden met dezelfde betekenis.
- Zet een punt achter iedere zin.
- Begin een uitspraak van een personage op een nieuwe regel en zet die uitspraak tussen enkele aanhalingstekens.

Stap 7

Illustreren en/of fotograferen

Illustreren, oftewel tekeningen bij het boek maken, zullen veel kinderen leuk vinden. Laat ze ter inspiratie eens kijken naar het werk van een aantal illustratoren. Een illustrator is iemand die een afbeelding (illustratie) maakt bij een aangeleverde tekst, bijvoorbeeld voor een boek, een stripboek, een tijdschrift, een krant, een folder, een advertentie of een website. De illustratie kan dienen als verlevendiging of ter verduidelijking. Er zijn zelfs kinderboeken met alleen illustraties, die geen begeleidende teksten nodig hebben. Maar meestal is het de bedoeling van de illustratie om de tekst toegankelijker en aantrekkelijker te maken. De illustrator kan verschillende materialen gebruiken, al dan niet in combinatie, zoals verf, potlood, inkt en pastelkrijt. Al maakt de illustrator ook steeds vaker de illustratie op een computer.

Een paar tips:

- De illustratie moet aansluiten bij de inhoud van de tekst. Het beeld prikkelt de lezer en daagt uit om de tekst te gaan lezen.
- De illustratie moet kwalitatief goed zijn en een verrassend element bevatten. De illustratie moet ook op zichzelf krachtig, mooi en onderscheidend zijn.
- Kleurgebruik is bij het maken van een illustratie heel belangrijk.
- De illustratie moet technisch verwerkbaar zijn. Je moet er een scan of een foto van kunnen maken.
- Het aantal illustraties hangt natuurlijk sterk af van het genre, er zijn ook genoeg boeken zónder illustraties.

Fotografie is natuurlijk ook een manier om resultaat te boeken. Veel kinderen zullen eigen foto's bij een verhaal heel stoer vinden. Met een digitale camera is dat goed te realiseren.

Stap 8

Commentaar krijgen en herschrijven tot een tweede versie

Geen enkele tekst is onmiddellijk goed. Het is belangrijk de kinderen vanaf het begin duidelijk te maken dat een geschreven tekst altijd een eerste versie is. Herlezen, fouten en losse eindjes ontdekken, commentaar krijgen en aan de slag gaan voor een tweede versie – dat alles is essentieel om tot een goed eindresultaat te komen. U kunt deze fase natuurlijk heel goed verwerken in de taallessen door leerlingen hun verhaal op aspecten te laten beoordelen die juist in de methode behandeld zijn. Het gaat er bij het bespreken van elkaars werk niet om de ander te betrappen op fouten maar om elkaar te helpen tot een goed resultaat te komen. Besteed aandacht aan de manier waarop kinderen commentaar moeten geven en ontvangen. Het gaat erom de ander informatie te geven over wat hij gemaakt heeft. De schrijver krijgt te horen wat voor effect zijn tekst op de lezer heeft. Het gaat nooit om goed of fout. Wie commentaar geeft, begint altijd met iets positiefs.

Wat is sterk, mooi, origineel of bijzonder? Laat de kinderen zo feitelijk mogelijk commentaar geven door ze zinnen en woorden aan te laten wijzen. Leer ze bijvoorbeeld zeggen 'Dit snapte ik niet' in plaats van 'Dit is stom.' Het kan heel gevoelig liggen als kinderen commentaar krijgen. Leer de leerlingen om commentaar eerst rustig op zich te laten inwerken zonder in de verdediging of in discussie te gaan. Laat ze wel vragen stellen als ze bepaald commentaar niet begrijpen. Laat ze om een voorbeeld vragen.

Stap 9

Lay-out maken en plannen productie

Als tenslotte de teksten bedacht zijn en beeldmateriaal gemaakt of verzameld is, komt het produceren van het boek. Dat kan tegenwoordig door gebruik te maken van op internet te vinden programmaatjes. Maar het kan natuurlijk ook simpel. Laat kinderen op een computer op A4-formaat de tekst zetten. Een aantal zaken kunnen hierbij aangehouden worden:

- Zet elk hoofdstuk op een nieuwe pagina (gebruik in word crt+enter)
- Elke hoofdstuktitel wordt in een grotere lettergrootte gezet of wordt vet gedrukt
- Geef de hoofdstukken doorlopende nummers
- Laat ruimte vrij tussen de teksten om illustraties te plaatsen
 - Zelfgemaakte tekeningen kunnen gefotografeerd worden en zo in de tekst geplaatst worden
 - Beeldmateriaal vanaf internet kan gekopieerd worden (alleen voor eigen gebruik)
 - Zelfgemaakte foto's kunnen in de tekst een plaats krijgen
- Maak tenslotte een voor- en achterblad.
 - Op het voorblad komt de titel, de auteur(s) en de illustratoren. Natuurlijk komt er een uitnodigende foto of illustratie op de voorkant.
 - Op de achterkant komt een tekstje die weergeeft waar het boek over gaat. Natuurlijk wordt het plot van het verhaal niet verklapt! Op de achterzijde kan ook de 'uitgever' van dit boek vermeld worden (bijvoorbeeld de naam van de groep of de naam van de school)

Kopieerblad Doe de onderwerp-test

Wil je weten of je een goed onderwerp hebt gekozen? Doe dan de volgende test.

Doe de onderwerp-test

1	Weet je al iets van het onderwerp af?	JA	NEE
2	Ben je nieuwsgierig naar het onderwerp en wil je er nog veel meer over weten?	JA	NEE
3	Denk je dat je lezers nieuwsgierig zijn naar het onderwerp?	JA	NEE
4	Heeft nog niemand in je klas dit onderwerp gekozen?	JA	NEE
5	Is het onderwerp voor iedereen goed te begrijpen?	JA	NEE
6	Is het onderwerp "groot" genoeg? Valt er genoeg over te vertellen?	JA	NEE
7	Kun je genoeg informatie vinden over dit onderwerp?	JA	NEE
8	Ken je iemand die veel van het onderwerp afweet en die jou bijvoorbeeld wil helpen met nakijken?	JA	NEE
9	Heb je plaatjes of foto's om je onderwerp te verduidelijken?	JA	NEE
10	Heb je een eigen mening over je onderwerp?	JA	NEE

Als je op alle vragen 'ja' hebt geantwoord, is dit het beste onderwerp dat je kunt bedenken. Ga meteen aan de slag. Als je op bijna alle vragen 'ja' hebt geantwoord, is het onderwerp zeker niet slecht. Misschien kun je van sommige 'nee's' nog 'ja's' maken. Heb je op bijna alle vragen 'nee' geantwoord, dan kun je beter een ander onderwerp kiezen.

Kopieerblad Zo schrijf je een verhaal

Beantwoord de volgende vragen voordat je een verhaal gaat schrijven

A. De personages

- wie is de hoofdpersoon?
- wat is er bijzonder aan de hoofdpersoon?
- wie is de tegenspeler?
- wat is er bijzonder aan de tegenspeler?
- Welke personages spelen een bijrol?

B. Het probleem

Wat is het probleem in je verhaal?

C. Het verhaal en de oplossing

- Vertel in het kort het avontuur dat de hoofdpersoon meemaakt
- Hoe lost de hoofdpersoon het probleem op?
- Waar speelt het verhaal zich af?

D. Het begin

Schrijf je beginzin.

E. Het einde

Schrijf hier een mooie eindzin

F. Je zintuigen

- Hoe ruikt het in je verhaal?
- Wat voelt de hoofdpersoon?
- Welke geluiden zijn er te horen?
- Wat is er te zien?
- Is het warm of koud?

